

ПОЛОВКА Сергій, ПОЛОВКА Олена

Уманський відділ

РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В АН УРСР (в період 1918 – 1941 рр.)

На Установчому спільному зібранні 14(27) листопада 1918 р. була створена Українська академія наук (УАН), її президент – В. І. Вернадський та секретар – Агатангел Кримський. Під назвою УАН ця академія проіснувала впродовж 1918 – 1921 рр., з 1921 по 1936 р. – Всеукраїнська академія наук (ВУАН), впродовж 1936 – 1991 рр. – Академія наук Української РСР (АН УРСР), з 1991 по 1993 р. – Академія наук України (АН України), а з 1994 р. – Національна академія наук України (НАН України) [3].

У 1919 р. в Фізико-математичному відділі за ініціативи президента УАН створено постійну Комісію з вивчення природних багатств України, до її складу увійшли Г. М. Висоцький, Б. Л. Лічков, П. А. Тутковський та ін. Згодом, цю Комісію очолив акад. П. Тутковський (1919 по 1925 р.).

З вступом 30 грудня 1922 р. України до складу СРСР на її території розпочався втілюватися підписаний 1920 р. В. І. Леніним план електрифікації Росії (ГОЕЛРО – рос. Государственная комиссия по электрификации России), виконання якого вимагало здійснення широких різнобічних природничих (гідрологічних, геоморфологічних, метеорологічних та кліматичних і т.п.) та інших досліджень у тому числі і в Українській РСР.

У цей час, на території сучасної України розгорнулися комплексні географічні дослідження Придніпров'я, Донбасу, Полісся і Поділля. Держпланом на повістку дня, було поставлено питання – розроблення природничо-географічного районування України. Таке районування, в основі якого покладалася принцип врахування геолого-генетичних факторів формування природи було розроблено П. А. Тутковським та одночасно Б. Л. Лічковим (1922). Наукові напрацювання українських вчених створили підґрунтя для закладення початку та сприяли будівництву на р. Дніпро Дніпровської ГЕС, яке розпочалося в 1927 р. і в 1932 р. її було завершено.

Географічні дослідження в Академії були розпочаті з перших днів її організації за двома напрямками: загальногеографічним (П. А. Тутковський, М. І. Андрусов та ін.) і природничо-географічним (П. А. Тутковський, Г. М. Висоцький та ін.). Останній розгалужується на фізико-географічний (П. А. Тутковський, Г. М. Висоцький), геоморфологію та палеогеографію (В. В. Різніченко, Б. Л. Лічков, М. І. Андрусов, В. І. Крокос, А. Л. Лепікаш, Д. К. Біленко, В. Г. Бондарчук та ін.), метеорологію та кліматологію (Б. І. Срезневський, Й. Й. Косоногов, І. К. Половко та ін.), гідрологію (Є. В. Опоков, А. В. Огієвський та ін.) і вивчення географії ґрунтів (Г. М. Висоцький, О. Н. Соколовський), біогеографічні (Б. І. Липський, О. В. Фомін) та океанологічні (О. Ю. Шмідт та ін.) дослідження [1].

Керуючи геолого-географічними дослідженнями (до 1930 р.) П. А. Тутковський розпочинає реалізовувати свою ідею, яку він ще сформував у наукових працях «Задачи и пределы географии» (1914) та «Загальне

землезнавство» (1927) – виокремлення географії в у самостійну науку. Петро Аполлонович розпочинає з створення в 1927 р. кафедри географії, яку очолив акад. П. К. Козлов – відомий географ і дослідник Центральної Азії. Згодом ідея акад. Тутковського отримала подальший розвиток із створенням у 1927 р. у м. Харків при ВУАН Наркоматі освіти було засновано Український науково-дослідний інститут географії та картографії (УНДІГК). Цю новостворену установу очолив проф. С. Л. Рудницький (з 1927 – 1933 рр., з кінця 1933 р. – проф. І. Ландо). Степан Львович у 1928 р. видає наукову працю «Завдання географічного інституту й його видавництва», де він виклав своє бачення розвитку цього Інституту та сформував поле його діяльності [2]. На 1929 р. викристалізувалася внутрішня структура УНДІГК і відповідно до постанови УПРНАУКИ цього ж року, яка затвердила організаційну побудову цього Інституту – в складі 4 секторів та їх керівників, а саме: 1) сектор математичної географії та картографії (кер. акад. С. Рудницький); 2) сектор фізичної географії (кер. – проф. М. Дмитрієв); 3) сектор економічної географії та країнознавства (кер. – проф. І. Ландо); 4) сектор біогеографії (кер. – проф. Г. Величко) [2].

Згідно резолюції ЦК КП(б)У «Про роботу Українського науково-дослідного інституту географії та картографії» (1934), цей Інститут підлягав структурним змінам. Спочатку його було передано до складу Харківського, згодом до Київського університету – УНДІГК припинив своє існування, як окрема науково-дослідна установа (1934), а в 1937 р. знекровлений попередніх років репресіями серед співробітників, ця установа припиняє своє існування.

Хоча УНДІГК проіснував близько 10 років, його співробітники напрацювали низку наукових робіт: С. Л. Рудницький «Україна наш рідний край» (1921), «Основи земле знання України» (1924; 1926), «Завдання географічної науки на українських землях» (1927) та ін.

Підводячи ризик нашим дослідженням, слід зробити узагальнюючий висновок: масштабні каральні акції в другій половині 30-х років ХХ ст. тодішнього НКВС серед української інтелігенції, завдали нищівного удару по розвитку наукових напрямів у галузі природничої географії та звели нанівець зусилля українських географів створити самостійну та окрему географічну установу, яка б стала координуючим і генеруючим ідейним центром для подальшого розвитку даної науки в Україні.

Література

1. Руденко Л. Г. Географічна наука в Національній академії наук України / Л. Г. Руденко, О. М. Маринич, В. П. Палієнко та ін. – К.: «Академперіодика», 2009. – 240 с.

2. Шевчук С. М. Лідери наукової школи Українського науково-дослідного інституту географії та картографії (1927 – 1934 рр.) / С. М. Шевчук // Геополітика и екогеодинаміка регіонів. – 2014. – Т. 10, вип. 1. – С. 250 – 258.

3. Національна академія наук України [Електронний ресурс] // Історія НАН України. – Режим доступу до офіційного сайту: <http://www.nas.gov.ua/UA/About/Pages/history.aspx> (02.03.2016).